

Wanneer schrijf je woorden aan elkaar?

Inleiding	2
Deel 1 – Controleer de basis	6
Opdracht 1 – Samenstelling of woordgroep?	6
Opdracht 2 – Bouw nieuwe woorden	6
Deel 2 – Onderzoek de woordopbouw	7
Opdracht 3 – Bouw het woord stap voor stap op	7
Deel 3 – Van 2F naar 3F	8
Opdracht 4 – Verbeter een tekst uit de beroepspraktijk	8
Opdracht 5 – Vergelijk betekenis en spelling	8
Deel 4 – Zelfstandig toepassen op mbo 3–4	9
Opdracht 6 – Onderzoek een authentieke tekst	9
Opdracht 7 – Onderzoek een moeilijker geval	10
Conclusie	12

Taal-coach.nl – Verdiepingsmateriaal

Woordvorming en spelling – Leerlingblad

Wanneer schrijf je woorden aan elkaar?

Bedoeld voor: bovenbouw vmbo en mbo 3–4

Opbouw: van taalniveau 2F naar 3F

Inleiding

Tijdens het schrijven kun je gaan twijfelen of woorden los of aan elkaar moeten staan. Schrijf je *stage begeleider* of *stagebegeleider*? Is het *veiligheids controle* of *veiligheidscontrole*? Door te onderzoeken hoe woorden zijn opgebouwd, kun je veel van zulke spellingvragen beter begrijpen.

In deze activiteit herhaal je eerst de hoofdregel. Daarna analyseer en verbeter je woorden uit school, opleiding, stage of beroep. Je leert niet alleen wat de regel is, maar ook hoe woordvorming en spelling met elkaar samenhangen en hoe je een schrijfwijze zelfstandig kunt controleren.

Leerdoelen

Na deze activiteit kun je:

- een samenstelling onderscheiden van een woordgroep;
- de opbouw en betekenis van een samenstelling onderzoeken;
- eenvoudige en langere samenstellingen correct aaneenschrijven;
- twijfelgevallen controleren met een betrouwbare taalbron;
- fouten in een school- of beroepstekst opsporen en verbeteren;
- je spellingkeuzes kort en duidelijk verantwoorden.

Wat heb je nodig?

- pen en papier of een digitaal document;
- toegang tot Woordenlijst.org;
- voor de verdiepingsopdracht een tekst uit school, opleiding, stage of beroep;
- eventueel hulp van een docent of medestudent.

Kies een route

Je hoeft niet altijd alle opdrachten te maken. Kies samen met je docent of zelfstandig een passende route.

Basisroute

Kies deze route wanneer je de hoofdregel nog wilt oefenen.

- Lees de uitleg en het voorbeeld.
- Maak Opdracht 1, 2 en 4.

- Beantwoord de eerste vier reflectievragen.

Richttijd: 45–60 minuten.

Van 2F naar 3F

Kies deze route wanneer je de basis kent en zelfstandiger wilt werken.

- Controleer kort de basis.
- Maak Opdracht 3, 4 en 5.
- Maak Opdracht 6 als zelfstandig vervolg.
- Beantwoord de reflectievragen.

Richttijd: twee keer ongeveer 45 minuten of gedeeltelijk als zelfstandig werk.

Verdiepingsroute richting 3F

Kies deze route wanneer je samenstellingen al meestal correct schrijft.

- Gebruik Opdracht 1 als korte controle.
- Maak Opdracht 5, 6 en 7.
- Verantwoord je keuzes en beantwoord de reflectievragen.

Richttijd: 60–90 minuten.

De basis in het kort

Twee of meer woorden kunnen samen één nieuw woord vormen. Zo'n woord noemen we een samenstelling.

taal + opdracht → taalopdracht
fiets + helm → fietshelm
stage + begeleider → stagebegeleider

De delen van een samenstelling schrijven we in het Nederlands in beginsel aan elkaar.

Een woordgroep bestaat uit woorden die bij elkaar horen, maar niet samen één nieuw woord vormen.

moeilijke opdracht
rode fiets
ervaren begeleider

Een woordgroep schrijven we meestal los.

Het verschil is belangrijk. Een *veiligheidsbril* is één bepaald soort bril. De combinatie vormt daarom één samenstelling. Een *nieuwe bril* is een woordgroep: *nieuwe* geeft alleen een eigenschap van de bril aan.

De grens tussen een woordgroep en een samenstelling is niet altijd scherp. Bij twijfel moet je daarom soms een spellingregel of vergelijkbaar woord opzoeken.

Taalkundig bekeken – Wat vertelt de woordopbouw?

De morfologie onderzoekt hoe woorden zijn opgebouwd en hoe woorddelen samen een nieuwe betekenis vormen. Bij veel Nederlandse samenstellingen is het rechterdeel de kern van het woord.

Een *fietshelm* is een soort helm, geen soort fiets. Een *schoolgebouw* is een soort gebouw en een *taalopdracht* is een soort opdracht. Het linkerdeel maakt de betekenis van de kern nauwkeuriger.

De morfologie verklaart welke delen samen één woord vormen en hoe de betekenis wordt opgebouwd. De officiële spelling bepaalt vervolgens hoe we dat woord opschrijven. In het Nederlands schrijven we de delen van een samenstelling in beginsel aan elkaar.

Gebruik bij twijfel daarom ook deze vraag:

Wat is de kern van het woord en welk ander woord maakt die kern nauwkeuriger?

Een voorbeeld stap voor stap

Onderzoek de combinatie *taal + opdracht*.

Oriënteren

Over welke schrijfwijze twijfel je?

taal opdracht of taalopdracht?

Plannen

Verdeel de combinatie in herkenbare woorden.

taal + opdracht

Uitvoeren

Onderzoek de betekenis. De woorden vormen samen één nieuw begrip: een bepaald soort opdracht. Het rechterdeel *opdracht* is de kern. *Taal* maakt duidelijk om welk soort opdracht het gaat.

Daarom is *taalopdracht* een samenstelling en schrijven we de delen aan elkaar.

Evaluëren

Controleer de schrijfwijze in een betrouwbare taalbron. Leg daarna uit waarom je voor deze schrijfwijze hebt gekozen.

Vaste aanpak

Gebruik bij twijfel steeds dezelfde vier stappen.

1. Oriënteren

- Welke woorden veroorzaken twijfel?
- Wat wil je met het geheel benoemen?
- Gaat het om één begrip of om een losse beschrijving?

2. Plannen

- Verdeel de combinatie in herkenbare woorden.
- Bepaal wat ieder deel betekent.
- Onderzoek welk deel de kern is.
- Kijk welke delen het nauwst bij elkaar horen.

3. Uitvoeren

- Vormen de woorden samen één nieuw begrip?
- Schrijf de delen dan in beginsel aan elkaar.
- Is het ene woord alleen een losse beschrijving van het andere? Schrijf de woorden dan meestal los.

4. Evalueren

- Lees het woord terug in de volledige zin.
- Controleer de schrijfwijze in Woordenlijst.org of een andere betrouwbare taalbron.
- Verbeter het woord als dat nodig is.
- Leg uit welke regel of bron je hebt gebruikt.

Niet iedere mogelijke samenstelling staat afzonderlijk in een woordenlijst. Een woord dat je niet vindt, is daarom niet automatisch fout. Controleer dan de hoofdregel, zoek vergelijkbare woorden en overleg bij twijfel met je docent.

Deel 1 – Controleer de basis

Opdracht 1 – Samenstelling of woordgroep?

Schrijf iedere combinatie correct op. Noteer erachter of het een samenstelling of een woordgroep is.

1. school + gebouw
2. moeilijke + opdracht
3. stage + verslag
4. nieuwe + planning
5. fiets + helm
6. duidelijk + gesprek
7. computer + scherm
8. persoonlijke + begeleider

Gebruik bij twee antwoorden deze uitlegzin:

Ik schrijf _____ aan elkaar/los, omdat _____.

Opdracht 2 – Bouw nieuwe woorden

Maak van ieder woordpaar één samenstelling. Leg daarna in je eigen woorden uit wat het nieuwe woord betekent.

1. taal + opdracht
2. stage + begeleider
3. klant + gesprek
4. computer + scherm
5. brand + alarm
6. werk + jas

Voorbeeld:

school + boek → schoolboek

Een schoolboek is een boek dat voor school wordt gebruikt. Het rechterdeel *boek* is de kern.

Deel 2 – Onderzoek de woordopbouw

Een langere samenstelling bestaat vaak uit meer dan twee delen. Het helpt dan om eerst te onderzoeken welke delen bij elkaar horen.

Bekijk het woord:

schooltaalbeleid

Je kunt dit woord stap voor stap analyseren:

taal + beleid → taalbeleid

school + taalbeleid → schooltaalbeleid

Een *schooltaalbeleid* is een bepaald soort beleid: het taalbeleid van een school. Het rechterdeel *beleid* is de kern. Door de opbouw te onderzoeken, worden zowel de betekenis als de schrijfwijze beter te begrijpen.

Opdracht 3 – Bouw het woord stap voor stap op

Verdeel de volgende woorden in herkenbare delen. Geef daarna in één zin de betekenis van het volledige woord.

1. schooltaalbeleid
2. klantcontactformulier
3. projectplanbespreking
4. stageverslagbeoordeling
5. beeldscherminstelling

Gebruik dit model:

Volledig woord: _____

Herkenbare woorddelen: _____

Eerste combinatie: _____

Volgende combinatie: _____

Rechterdeel en kern: _____

Betekenis van het volledige woord: _____

Beantwoord bij ieder woord ook deze vraag:

Wat is het rechterdeel en waarom is dat de kern van het volledige woord?

Controleer vervolgens de schrijfwijze. Noteer welke bron of spellingregel je hebt gebruikt.

Deel 3 – Van 2F naar 3F

In een echte tekst staan samenstellingen tussen andere woorden. Je moet dan zelf herkennen waar een mogelijke fout zit. Ook moet je het verschil zien tussen een samenstelling en een woordgroep.

Opdracht 4 – Verbeter een tekst uit de beroepspraktijk

In de onderstaande tekst zijn verschillende samenstellingen ten onrechte los geschreven. Niet alle woorden die naast elkaar staan, moeten echter aan elkaar.

Tijdens de veiligheids inspectie controleert de praktijk begeleider het machine onderhoud en de persoonlijke beschermings middelen. Daarna schrijft de student een kort inspectie verslag. In het verslag beschrijft hij ook de veilige werk plek en de nieuwe afspraken.

Voer de volgende stappen uit:

1. Markeer alle woordcombinaties waarbij je twijfelt.
2. Bepaal per combinatie of het een woordgroep of samenstelling is.
3. Schrijf de tekst volledig en correct over.
4. Kies drie verbeteringen.
5. Leg per verbetering uit:
 - uit welke herkenbare delen het woord bestaat;
 - welk deel de kern is;
 - welk nieuw begrip de delen samen vormen;
 - waarom je de delen aaneenschrijft;
 - hoe je de schrijfwijze hebt gecontroleerd.

In *veiligheidsinspectie* en *beschermingsmiddelen* staat een tussen-s. Je hoeft de volledige regel voor de tussen-s in deze opdracht nog niet te kennen. Laat de s bij het samenvoegen wel staan.

Opdracht 5 – Vergelijk betekenis en spelling

Vergelijk:

een lange termijn
een langetermijnplanning

Beantwoord de vragen:

1. Waarom wordt *lange termijn* los geschreven?
2. Waarom worden de delen van *langetermijnplanning* aaneengeschreven?
3. Welk deel is de kern van *langetermijnplanning*?
4. Welke betekenis heeft het volledige woord?
5. Kun je een vergelijkbaar voorbeeld vinden?

Controleer je antwoord in de Leidraad van Woordenlijst.org.

Deel 4 – Zelfstandig toepassen op mbo 3–4

Opdracht 6 – Onderzoek een authentieke tekst

Kies een tekst van ongeveer 150–300 woorden uit:

- een stageverslag;
- een beroepsopdracht;
- een werkinstructie;
- een zakelijke e-mail;
- een projectplan;
- een tekst uit een vakboek;
- een zelfgeschreven schooltekst.

Gebruik geen tekst met persoonlijke of vertrouwelijke gegevens.

Stap 1 – Oriënteren

Lees de tekst volledig. Markeer alle combinaties waarbij je twijfelt tussen los schrijven, aaneenschrijven of een koppelteken.

Stap 2 – Analyseren

Kies minimaal vijf gemarkeerde combinaties. Noteer per combinatie:

- de oorspronkelijke schrijfwijze;
- de herkenbare woorddelen;
- de kern van het woord;
- de betekenis van het geheel;
- samenstelling of woordgroep;
- je voorlopige schrijfwijze.

Stap 3 – Controleren

Controleer iedere keuze met:

- Woordenlijst.org voor officiële spelling en spellingregels;
- Taaladvies.net voor toegankelijke uitleg bij twijfelgevallen;
- e-ANS voor taalkundige informatie over de woordopbouw.

Noteer de gebruikte bron. Als het volledige woord niet voorkomt, zoek je de toepasselijke regel en vergelijkbare voorbeelden.

Stap 4 – Reviseren

Verbeter de oorspronkelijke tekst. Controleer ook of de zinnen na je verbeteringen nog duidelijk en correct zijn.

Stap 5 – Verantwoorden

Kies drie verbeteringen en schrijf per verbetering een korte verantwoording:

Ik veranderde _____ in _____. De woorden vormen samen één begrip, namelijk _____. Het rechterdeel _____ is de kern. Volgens de regel _____ worden de delen _____ geschreven. Ik heb dit gecontroleerd bij _____.

Opdracht 7 – Onderzoek een moeilijker geval

Tijdens het controleren kun je een woord tegenkomen met:

- een tussen-n;
- een tussen-s;
- een klinkerbotsing;
- een afkorting;
- een koppelteken;
- een eigennaam.

Kies één zo'n woord en onderzoek welke aanvullende spellingregel van toepassing is. Je hoeft de volledige regel nog niet uit je hoofd te kennen.

Beschrijf:

1. waarom de hoofdregel alleen niet voldoende was;
2. welke aanvullende regel je hebt gevonden;
3. hoe de taalkundige woordopbouw je hielp;
4. welke officiële of betrouwbare bron je hebt gebruikt;
5. hoe je weet dat de uiteindelijke schrijfwijze betrouwbaar is.

Terugkijken op je aanpak

Beantwoord de vragen in volledige zinnen.

1. Waaraan herken je meestal een samenstelling?
2. Wat is het verschil tussen een samenstelling en een woordgroep?
3. Hoe helpt het rechterdeel bij het bepalen van de kern?
4. Welke stap hielp jou het meest?
5. Wanneer was de betekenis van de woorddelen niet voldoende?
6. Welke bron vond je het prettigst om te gebruiken?
7. Welke fout maak je voortaan waarschijnlijk minder snel?
8. Hoe kun je deze aanpak gebruiken in een volgende school- of beroepstekst?

Onthoud

- Een samenstelling bestaat uit twee of meer woorden die samen één nieuw woord vormen.
- Bij veel samenstellingen is het rechterdeel de kern.
- De delen van een samenstelling schrijven we in beginsel aan elkaar.
- Een woordgroep schrijven we meestal los.

- De morfologie helpt om de opbouw en betekenis van het woord te verklaren.
- De officiële spelling bepaalt hoe we het woord opschrijven.
- Niet ieder twijfelgeval kan met alleen de hoofdregel worden opgelost.
- Een goede schrijver controleert twijfelgevallen en reviseert de tekst.

Conclusie

Samenstellingen laten zien hoe taalkunde, spelling en schrijven met elkaar verbonden zijn. Wanneer je herkent welke woorden samen één nieuw begrip vormen en welk deel de kern is, kun je beter voorspellen hoe je het woord schrijft.

Bij eenvoudige woorden geeft de hoofdregel vaak voldoende houvast. Bij langere of bijzondere woorden moet je soms verder onderzoeken welke regel van toepassing is. Zo wordt spelling minder een kwestie van gokken en meer een aanpak van analyseren, controleren en verbeteren. Die aanpak kun je opnieuw gebruiken in teksten voor school, opleiding, stage en beroep.

Verder op taal-coach.nl

Taal als systeem

<https://taal-coach.nl/taal-als-systeem/>

Morfologie: de bouwstenen van woorden

<https://taal-coach.nl/morfologie-de-bouwstenen-van-woorden/>

Schrijven

<https://taal-coach.nl/schrijven/>

Leerlingactiviteiten

<https://taal-coach.nl/leerlingactiviteiten/>

De website wordt stapsgewijs uitgebreid. Via de centrale pagina's: uitleg en activiteiten.

Bronnen

Woordenlijst Nederlandse Taal. *Leidraad, hoofdstuk 6: Los, aaneen of met een koppelteken?*

<https://woordenlijst.org/zoeken/leidraad/6.html>

Woordenlijst Nederlandse Taal. *Regel 6.C: Samenstelling en afleiding aaneen.*

<https://woordenlijst.org/zoeken/leidraad/6/2.html>

e-ANS. *Woordvorming door samenstelling.*

<https://e-ans.ivdnt.org/onderwijs/12/samenstelling.html>

e-ANS. *Woordvorming en woordstructuur.*

<https://e-ans.ivdnt.org/topics/pid/topic-16402164761856575>

SLO. *Referentiekader taal.*

<https://www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/nederlands/referentiekader-taal/>

Referentiehandboek Taalkunde voor het Onderwijs, hoofdstuk 5: Morfologie.